

ІСТОРІЯ
МІСТІ СІА
УРСР

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

В ДВАДЦЯТИ ШЕСТИ ТОМАХ

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

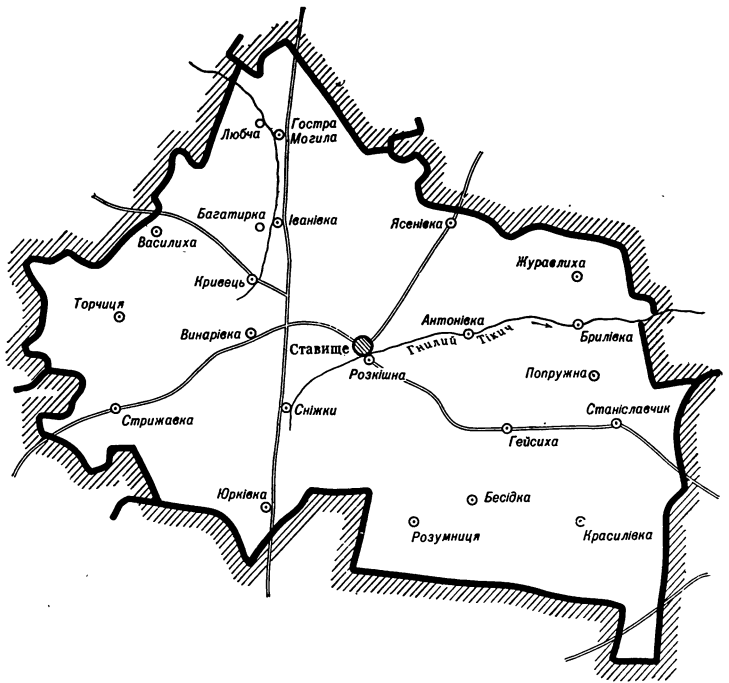
ТРОНЬКО П. Т. (голова Головної редколегії), БАЖАН М. П.,
БІЛОГУРОВ М. К., БІЛОДІД І. К., ГУДЗЕНКО П. П.,
ДЕРЕВ'ЯНКІН Т. І., КАСИМЕНКО О. К. (заступник го-
лови Головної редколегії), КОНДУФОР Ю. Ю., КОРО-
ЛІВСЬКИЙ С. М., КОШИК О. К., МІТЮКОВ О. Г., НАЗА-
РЕНКО І. Д., ОВЧАРЕНКО П. М., ПІЛЬКЕВИЧ С. Д.,
РЕМЕЗОВСЬКИЙ Й. Д. (заступник голови Головної редко-
легії), СЛАБЕЄВ І. С. (відповідальний секретар Головної
редколегії), ЦІЛУЙКО К. К.

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

КИЇВ — 1971

СТАВИЩЕНСЬКИЙ РАЙОН

СТАВИЩЕ

Ставище — селище міського типу, розташоване на річці Гнилому Тікичі (басейн Південного Бугу), за 6 км від автомагістралі Київ — Одеса, за 17 км від залізничної станції Жашків. Віддаль від Києва — 136 км. Населення — 6,2 тис. чоловік.

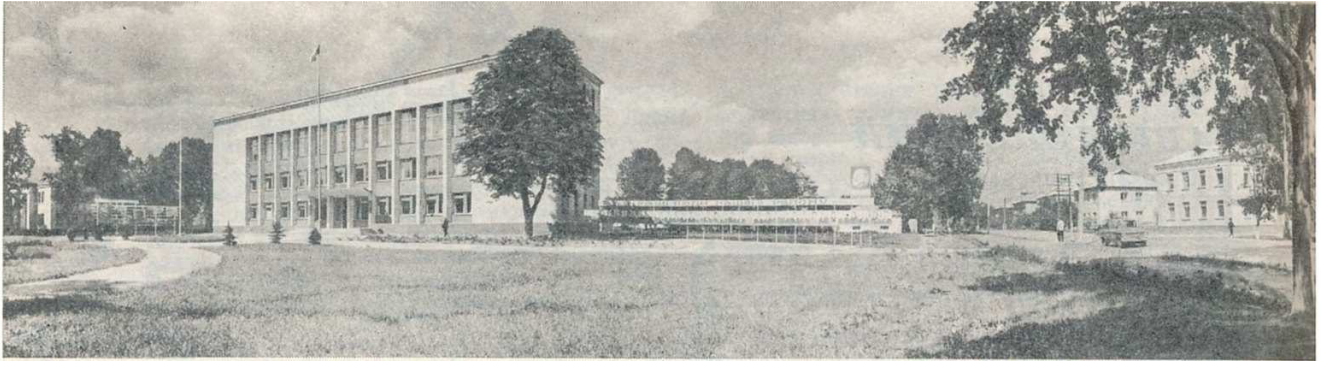
Ставище — центр району, площа якого — 671 кв. км, населення — 38,7 тис. чоловік. В районі — селищна та 20 сільських Рад, яким підпорядковано 30 населених пунктів. На території району виявлено поклади торфу та цегельно-черепичних глин, є виходи підземних радіоактивних вод. Провідна галузь економіки району — сільське господарство, що має буряково-зерновий напрям, розвинено м'ясо-молочне тваринництво. Тут налічується 21 колгосп. Кількість орної землі становить 70 проц. від загальної площі сільськогосподарських угідь. На території району знаходиться 7 промислових підприємств. Працюють 4 лікарні, 20 медпунктів, дитячий ревматологічний санаторій, 26 шкіл, 19 будинків культури, 11 клубів, 28 бібліотек.

Наприкінці XVI століття на землях, які в той час належали білоцерківському старостві С. Любомирському, виникло невелике поселення, що дістало назву Любомир¹. Та з часом, внаслідок численних нападів кримських татар, поселення було повністю зруйновано. Збереглися лише окремі оселі між ставками. В переліку володінь Ружинського початку XVII ст. названо і село Ставище. Це — перша письмова згадка про його існування². В люстрації Київського воеводства 1622 року Ставище згадується в числі одного з сіл магната Ходкевича, які через повне зубожіння населення внаслідок татарських набігів та розміщення тут на постій коронного війська були на деякий час звільнені від усіх податків³. На 1635 рік Ставище зга-

¹ Л. Похилевич. Сказания о населенных местностях Киевской губернии, стор. 435.

² Журн. «Киевская старина», 1882, № 5, стор. 74.

³ Воссоединение Украины с Россией, т. 1, стор. 41.

Центр смт Ставища. 1969 р.

дується вже як містечко, що мало оборонні укріплення та військовий гарнізон. Йому було надано магдебурзьке право, за яким, зокрема, ремісники об'єднувалися в цехи¹.

Селяни та козаки містечка взяли активну участь у визвольній війні 1648—1654 рр. Ще до початку загальнонародного повстання сюди прибув один з посланців Богдана Хмельницького — Ярема Кончевський, який дістав завдання встановити контакт з населенням Наддніпрянщини. За його свідченням «містечко Ставище заповнило козаків, що міські гармати не будуть їм шкодити»².

Після перемог, здобутих козацьким військом під Жовтими Водами і Корсунем, селянське повстання охопило всю Південну Київщину. В кінці травня 1648 року загін повстанців на чолі з Я. Радкевичем захопив маєток магната О. Замойського у Ставищі. У роки народно-визвольної війни в Ставищі неодноразово бував Богдан Хмельницький. 1649—1650 рр., під час підготовки до Молдавських походів, воно стало одним із пунктів, де гетьман збирав військо й обози. В січні 1651 року Богдан Хмельницький, за свідченням літописця, розмістив козацькі полки біля Бугу, а сам розташувався у Ставищі³.

У наступні роки Ставище згадується як укріплене козацьке місто. 23 червня 1653 року сюди прибуло посольство на чолі з боярами А. Матвеевим та І. Фомінім для зустрічі з гетьманом. Одночасно тут з'явилися посланці Богдана Хмельницького — полковники К. Бурляй і С. Мужилівський, які повідомили, що гетьман переніс зустріч із Ставища в Чигирин, а тому 24 червня посольство вирушило до резиденції гетьмана. У Ставищі С. Мужилівський і К. Бурляй розповіли російським послам про гостру суперечку Хмельницького з кримським ханом, викликану тим, що хан, перебуваючи з ордою під Білою Церквою і Ставищем, «на посаді и в уезде многих людей в полон поимали. И гетьман де тот полон велел у них отбить... и бой был небольшой...»⁴. У вересні цього ж року Богдан Хмельницький зупинявся у Ставищі на ночівлю, прямуючи з військом у м. Корсунь для зустрічі з російськими послами Р. Стрешневим і М. Бредіхіним.

Як свідчать у своїх записах члени російського посольства, що перебували в місті, Ставище оточував частокіл, в якому було 2 проїжджі вежі з ворітьми, та 2 глухі вежі з непроїжджими ворітьми. До першого укріплення примикало друге, що також мало частокіл з проїжджою і глухою вежами. В укріпленні стояли поряд велика мідна і дві залізні пищалі. Для потреб оборони зберігалося 40 пудів свинцю і 50 пудів пороху⁵. В місті налічувалося 6 церков.

Після історичної Переяславської Ради населення Ставища присягнуло на вірність союзу з Російською державою. Ставище стало сотенним містом Біло-

¹ ЦДДА СРСР, ф. 1151, оп. 1, спр. 311, арк. 9—18.

² І. П. Радкевич. Богдан Хмельницький, стор. 298.

³ Летопись Самовидца, стор. 24.

⁴ Воссоединение Украины с Россией, т. 3, стор. 298, 299.

⁵ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, т. 10, стор. 790.

церківського полку. В ньому налічувалося 677 дворів, з яких 312 належало козакам і 365 — міщанам¹. Взимку 1655 року біля Ставища сталася велика битва між військом Богдана Хмельницького й польсько-татарськими силами. В ході цього бою козацьке військо завдало ворогам значних втрат, вийшло з оточення і з'єдналося з російськими військами, які знаходилися в районі Білої Церкви.

В 1664 році на Подніпров'ї почалося велике повстання проти королівської Польщі та її прислужників, яке незабаром охопило майже всю Правобережну Україну. Центром його стали містечко Лисянка й Ставище. Повстання очолили Варениця й Сулимка, які «со множеством голоти... Лисенку і Ставище собі покорили»². Повстання підтримали запоріжці на чолі з Іваном Сірком.

Внаслідок повстань влада шляхетської Польщі на Правобережжі на деякий час була ліквідована. Для придушення повстання польський король весною 1665 року кинув великі збройні сили, але повсталі продовжували мужню боротьбу. У листі королю прибічник польської шляхти гетьман П. Тетеря з військового табору під Ставищем писав, що піднялася майже вся Україна і просив надіслати на допомогу якомога більше піхоти.

Обороною Ставища керували досвідчені козаки Дашко і Булгак, колишні сподвижники Богдана Хмельницького. Очоливши значні загони козаків і озброєних міщан, вони зачинилися в місті і захищали його до останньої краплі крові. Король Ян Собеський запропонував їм здатися, за що обіцяв зберегти всі вольності й привілеї, але козаки і міщани з гнівом відкинули ці пропозиції. На чолі шляхетського війська король поставив жорстокого карателя Чарнецького, який проголосив: «І на розплід не залишити русина». Чарнецький і Тетеря, з'єднавшись з кримським ханом, обрушили головні сили на Ставище. Тільки після 5-місячної облоги і кровопролитних боїв в кінці 1665 року їм удалося вдертися в місто. Багато жителів було вбито. Польський державний діяч і історик С. Твардовський писав: «Ні на яку стат'ю не зважав розлютований жовнір, ні на дівчину, ні на вагітну жінку, ні на невинних дітей на грудях матері». Ставище, так само як і навколишні села, було зруйновано і опустошено, його укріплення і церкви спалено³. З цього часу Ставище стало незначним містечком.

Після підписання Андрусівського перемир'я 1667 року Ставище, як і більша частина Правобережжя, залишилося під гнітом шляхетської Польщі. Повернулися тяжкі часи свавілля польської шляхти, нестерпного соціального і національного гніту. За таких умов відродження зруйнованого міста проходило дуже повільно. Тут ще тривалий час лишалися руїни. Тільки в кінці XVII — на початку XVIII ст. Ставище поступово починає відбудовуватись, поповнюватись переселенцями з навколишніх сіл, які мали тимчасові пільги й відбували тут менші повинності; прибулим козакам зберігались їх привілеї⁴.

Селяни Ставища взяли участь в народних повстаннях 1702—1704 рр., очолюваних С. Палієм, С. Самусем, З. Іскрою, А. Абазином, а також у гайдамацькому русі. Так, у 1750 році в районі Ставища діяв загін гайдамацького ватажка Мартина Теслі, помічником і соратником якого був місцевий житель Степан Безрукавий⁵.

В 1774 році польський сейм передав Ставище у володіння коронному гетьманові К. Браницькому; майже всі мешканці містечка були закріпачені. Після возз'єднання Правобережної України з Лівобережною у складі Росії (1793 р.) Ставище стало заштатним містечком Таращанського повіту Київської губернії.

Жителі Ставища не мирилися з кріпосництвом і вели тривалу боротьбу проти

¹ І. П. Крип'якевич. Богдан Хмельницький, стор. 298.

² Летопись Григория Грабянки. К., 1854, стор. 186.

³ Л. Похилевич. Сказания о населенных местностях Киевской губернии, стор. 433—435.

⁴ Г. Я. Сергієнко. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII і на початку XVIII ст., стор. 48—50.

⁵ Архив Юго-Западной России, ч. 3, т. 3, стор. 423, 542, 543, 546.

магнатів Браницьких. 1819 року в Таращанському повітовому суді слухалася справа про жителів Ставища, «що шукали звільнення з-під володіння графині Браницької». Як зазначалось у матеріалах суду, ставищенці «ходили натовпом, закликаючи не відбувати панщину і не виконувати будь-які повинності на тій підставі, що вони люди вільні»¹. Справа тяглася кілька років і дійшла до сенату. Суд визнав ставищенців кріпаками Браницьких, а ініціаторів боротьби — селян А. Бойка, Н. Кравченка, Д. Коваленка, П. Поповича, І. Дем'яненка ухвалив «покарати кожного тілесно». Серед покараних батогами за невихід на роботу були й жінки — Марія Байда, Оксана Котловенко, Катерина Колесник та інші².

Браницькі встановили систему нестерпної експлуатації, часто вдавались до тілесних покарань кріпаків. У 1831 році ставищенці скаржились до Таращанського повітового суду на графських управителів, які жорстоко побили канчуками селян Палажку Крученкову, Пилипа Липника, Петра Байду та його дружину Явдоху. Щоб втихомирити селян, суд ухвалив оштрафувати економію на 5 крб., а від селян зажадав беззастережної покори. При цьому організаторів жорстокої розправи було виправдано, бо на думку цього «правосуддя» покарання було «умереним»³. Зазнали селяни експлуатації і з боку церкви. Успенська церква, що володіла в Ставищі хутором Поповим Ярмом, зобов'язувала селян не тільки виконувати сільськогосподарські роботи та сплачувати податки, а й брати участь у зведенні різних будов, ремонті церковних приміщень тощо⁴.

Тяжкий гніт зумовлював невпинне зубожіння селян. За переписом 1856 року, в Ставищі налічувалось 297 господарств залежних селян, з них городників — 130, піших — 149 і тяглих — 19. Городники мали лише невеликі наділи присадибної землі, піші — по 5 десятин польової землі на господарство, а тягли — по 11 десятин. За користування землею селяни щорічно повинні були сплачувати Браницьким за кожну десятину по 2 крб. 70 коп. або відробляти по 16 чоловічих днів панщини⁵. Крім того, селяни відбували на користь поміщиків значну кількість згінних днів на т. зв. громадських роботах.

Малоземелля, жорстока експлуатація спричинялися до селянських виступів. Особливо посилилася антикріпосницька боротьба селян Ставища в роки Кримської війни, під час Київської козаччини 1855 року. Селяни перестали відробляти панщину і записувались у козаки, щоб стати вільними. У Ставище було введено дві роти солдат; активних учасників руху заарештували, багатьох селян покарали різками⁶.

Грабіжницька реформа 1861 року не поліпшила матеріального становища трудящих Ставища, які задихалися від малоземелля. За одержані 1288 десятин землі вони протягом 49 років повинні були щорічно сплачувати велику суму — 2221 крб. викупних платежів. Селяни повністю втратили право на користування угіддями; їх позбавили права збирати в лісі ягоди, гриби, горіхи, жолуді, тримати тут пасіки або заготовляти дрова, так само, як і будувати водяні млини, ловити рибу в річці й озерах. Селянам заборонялося користуватися дорогами, які проходили через поміщицькі поля, але ставили в обов'язок ремонтувати їх⁷. Кращі землі Ставища залишилися в руках поміщиків. На 1900 рік з 5544 десятин земель, закріплених за містечком, 3271 належала поміщикам, 45 — церкві, 59 — іншим станам. А селяни, які становили більшу частину населення містечка, мали всього 2169 десятин землі.

З кінця ХІХ ст. в Ставищі починає розвиватися дрібна промисловість, переважно невеликі підприємства переробки сільськогосподарської продукції, значна части-

¹ ЦДІА УРСР у Києві, ф. 485, оп. 1, спр. 3060, арк. 8.

² Там же, спр. 6809, арк. 4—15.

³ Там же, оп. 2, спр. 451, арк. 2, 18.

⁴ Там же, ф. 442, оп. 290, спр. 200, арк. 3—11.

⁵ Київський облдержархів, ф. 4, оп. 99, спр. 1592, арк. 4—8.

⁶ С. Ш а м р а й. Київська козаччина 1855 року, стор. 74.

⁷ Київський облдержархів, ф. 4, оп. 99, спр. 1592, арк. 9, 10.

на яких належала Браницьким. На початку ХХ ст. тут діяв горілчаний завод, заснований ще в 1851 році, де було зайнято 24 робітники, вальцьовий млин, де працювало 8 чоловік, та цегельний завод з 20 робітниками, а також 10 вітряків, 4 просорушки і 14 кузень¹. Деякі безземельні селяни займались гончарним промислом. Багато безземельних і малоземельних селян працювало у графських маєтках або змушені були шукати засобів до існування в поміщицьких економіях та на промислах Катеринославської, Таврійської і Херсонської губерній. У Ставищенській волості лише протягом 1894 року брали паспорти для відходів на заробітки 1303 чол., в т. ч. 485 із Ставища².

Однією з поширених форм боротьби селян проти гніту були масові порубки поміщицьких лісів. Так, у 1884 році вони вирубали ділянку панського лісу, а коли Браницький прибув на місце порубки, селяни побили його кийками³.

На початку ХХ ст. виступи трудящих Ставища проти поміщицького гніту набули великої гостроти. У травні 1903 року селяни протестували проти захоплення графом Браницьким громадського ставу та городів поблизу річки Гнилого Тікича. Вони вигнали графських управителів, а потім і представників поліції. Для придушення виступу в Ставище прибули 2 ескадрони карателів⁴. У грудні цього ж року селяни виступили проти межування землі. Для придушення цього виступу знову прибули каральні загони. У вересні 1904 року селяни Ф. Почтар, С. Святина, А. Байда, С. Микитенко, П. Єременко та ін., які працювали за наймом, скаржилися київському губернатору: «Наймаючись на роботу в економіях графа, ми працюємо за дуже низьку плату; наприклад, за 12 нажатих снопів робітник одержує тільки один, при роботі косаркою чи жаткою — 16-й сніп, за складання хліба в скирти — 40 коп. на день, а за інші роботи й вивозку гною — 25 коп. на день»⁵. Скарга була передана в економію, але управитель відмовився зважити на неї.

Під час революції 1905—1907 рр. боротьба селян за землю посилилася. Трудящі Ставища неодноразово збирались на мітинги, вимагали негайного розподілу поміщицької землі. За виступ проти місцевих властей поліція кинула кількох чоловік до в'язниці.

В роки століпінської реакції зубожіння селянства посилюється, поглиблюється класове розшарування. Так, на 1912 рік із 397 селянських господарств Ставища 111 мали земельні наділи до 2 десятин. А тим часом 20 господарствам належало по 8—10 десятин землі⁶. Біднота втрачала землю і перетворювалась на сільських пролетарів. У заможних господарствах постійно працювали по кілька наймитів, які називали жорстокої експлуатації.

Сам вигляд містечка, де в 1900 році налічувалося 8580 жителів, свідчив про глибокі соціальні контрасти. Велика площа базару з рядами рундуків і заїздів, що належали 120 власникам, складала своєрідний центр містечка. Розкішний парк з будинками графині Браницької був наглухо відгороджений високим парканом. Пейзаж містечка доповнювали кам'яна церква, костьол, синагога та будинок волосного управління. А далі тягнулися убогі, чорні й похилені хатини селян і робітників.

У містечку діяла всього одна невелика лікарня з трьома лікарями⁷. Освіта розвивалась дуже повільно. З 1864 року у Ставищі існувала церковнопарафіяльна школа, на утримання якої щорічно відпускалося всього 225 крб., з 1886 року — двокласне сільське училище, а на початку ХХ ст. — чотирикласне міське училище.

В роки світової імперіалістичної війни були мобілізовані сотні ставищенців, зростали податки і побори на війну. Нестача робочих рук і тягла позначилась на

¹ Список населенных мест Киевской губернии, стор. 1487.

² Київський облдержархів, ф. 804, оп. 3, спр. 110, арк. 55, 56.

³ Крестьянское движение в России в 1881—1889 гг. Сборник документов. М., 1960, стор. 306.

⁴ ЦДІА УРСР у Києві, ф. 442, оп. 702, спр. 254, арк. 5.

⁵ Там же, арк. 11.

⁶ Итоги переписи скота у сельского крестьянского населения Киевской губернии в 1912 году, стор. 443.

⁷ Весь Юго-Западный край, стор. 601, 602.

погіршенні обробітку землі, зниженні врожайності. В 1914—1916 рр. урожай зернових у Ставищі не перевищував 10 цнт з га¹. Проте війна не вплинула на зменшення прибутків Браницьких. Вони наживались на вигідних замовленнях військових відомств на хліб, цукор, горілку. Чималий прибуток приносив і ставищенський кінний завод, який постачав фронту сотні верхових і тяглих коней.

Звістка про повалення самодержавства викликала загальне піднесення серед трудящих Ставища. Але з часом вони переконалися у марності своїх сподівань. Коли 22 серпня 1917 року уповноважені Тимчасового уряду спробували зібрати волосні збори, то від сіл волості з'явилося лише 6 представників. Трудящі відмовилися підтримувати буржуазну владу, яка служила панам і куркулям².

17 жовтня 1917 року в Ставищі почалися аграрні виступи, ініціаторами яких були солдати, що повернулися з фронту. Як доносили місцеві власті Генеральному секретаріату Центральної ради — «становище дуже неспокійне, місцевої міліції недостатньо, просимо вжити заходів»³. У жовтні 1917 року начальник постачання Південно-Західного фронту повідомляв штаб Київського військового округу, що селяни Ставища, довідавшись про рішення Таращанського земельного комітету, за яким всі поміщики повинні зорати свої землі до 15 жовтня, а в разі невиконання цього рішення незорані землі будуть передані селянам, стали саботувати осінню оранку, не пускати орачів з плугами в поле. Селяни також захопили ділянку поля, засіяну конюшиною⁴. У жовтні 1917 року в Ставищі для придушення селянських заворушень було розміщено військовий загін чисельністю 50 чоловік. Та, незважаючи на ці заходи, революційна боротьба наростала.

Коли стало відомо про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, у містечку відбулася демонстрація. Трудящі пройшли вулицями з червоними прапорами і лозунгами «Вся влада Радам!», «Геть поміщиків і експлуататорів!». У січні 1918 року у Ставищі була встановлена Радянська влада.

Утвердження Радянської влади в Ставищі було затримане австро-німецькою окупацією 1918 року. Ставище стало одним з опорних пунктів повстання проти окупантів та їх націоналістичних прислужників. На початку червня у районі Ставища зосередилася група повстанців, чисельність якої протягом кількох днів зросла до 1500 чоловік⁵. 24 червня гетьманці були вигнані з Ставища, в містечку сформувався великий повстанський загін, який взяв активну участь у визволенні Таращі. Після наступу з Білої Церкви переважаючих сил окупантів та їх прислужників повстанський загін на чолі з більшовиками Балясом і Григоренком знову повернувся в Ставище і обороняв його до кінця липня⁶. Після запеклих боїв, особливо 29—30 липня, головні сили повстанців залишили Ставище і відійшли на лівий берег Дніпра. Багато ставищенців влилося тоді в лави прославленого Таращанського полку, а ті, що залишилися на місці, продовжували партизанську боротьбу під керівництвом комуніста П. І. Кравченка.

Після вигнання з Київщини німецьких інтервентів і буржуазно-націоналістичної Директорії у Ставищі був створений волревком, до складу якого ввійшли М. М. Сектим (голова), Ю. Долинський, Г. Білоусов. Ревком націоналізував винокурний завод Браницьких, взяв на облік майно економії, розпочав підготовку до весняних польових робіт. Але весною Ставище знову стало ареною запеклих боїв. Протягом квітня—червня 1919 року воно кілька разів потрапляло до рук петлюрівських отаманів⁷.

¹ Врожайні дані за 1902—1916 рр. К., 1929, стор. 61.

² Газ. «Селянська думка», 2 вересня 1917 р.

³ Київський облдержархів, ф. 1716, оп. 1, спр. 50, арк. 54—58.

⁴ Боротьба за владу Советов на Киевщине, стор. 327.

⁵ Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции, стор. 25—27, 50.

⁶ Є. М. Склярєнко. Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 році, стор. 192.

⁷ В. А. Антонов-Овсеєнко. Записки о гражданской войне, т. 4. М., 1933, стор. 173, 251.

У липні цього ж року Ставище зазнало нападу банд Тютюнника, а в серпні — банди Зеленого.

У серпні 1919 року в районі Ставища героїчно билися з петлюрівцями частини 58-ї дивізії під командуванням І. Ф. Федька, які відходили на північ. Багато ставищенців влились у ряди Червоної Армії. Трудящі Ставища в грудні 1919 року палко вітали визволителів; як відзначала газета «Вісті», «ставлення села до Радянської влади саме найкраще. Селяни готові поділитися останнім з червоноармійцями»¹.

Відновив діяльність волревком, який приступив до організації сільських комнезамів і міліції². На початку 1920 року в містечку було засновано комуністичний осередок з 6 чоловік. Він розгорнув серед селян діяльну роботу, користуючись у них великим авторитетом.

Налагодженню мирного життя перешкоджали недобитки петлюрівських банд, які налітали на Ставище і в 1920 році. Бандити грабували винокурний завод, відбирали в селян хліб і худобу, вбивали активних борців за Радянську владу, тероризували населення.

Дуже потерпіло Ставище від навали білополяків, які на короткий час захопили містечко на початку травня 1920 року. Окупанти розгромили і спалили багато будинків, пограбували магазини і млини³.

Після вигнання в червні 1920 року білополяків в Ставищі остаточно встановлюється Радянська влада. Знову розгорнув діяльність волосний ревком. Велику роботу провадив земвідділ, який особливу увагу приділяв допомозі бідняцьким господарствам, зокрема, розподіляв насіннєвий фонд, надавав худобу та реманент, конфісковані у багатіїв.

Велику роль у налагодженні роботи волревкому та інших органів Радянської влади відіграли комуністи Ставища, які входили у волосну парторганізацію, а з 1923 року, коли Ставище стало районним центром Білоцерківської округи, — в районну партійну організацію. 20 липня 1920 року в Ставищі відбувся з'їзд членів волревкому і комнезамів волості⁴. На 1 вересня 1921 року комнезами діяли у 8 з 10 сіл Ставищенської волості. З перших днів мирного життя значні зміни відбувалися в сільському господарстві. Ще в 1920 році на базі колишньої економії Браницьких в Ставищі було створено радгосп.

З буремного 1920 року бере свій початок комсомольська організація Ставища, хоч організаційно вона була оформлена в 1921 році. Комсомольці активно допомагали партійній організації і органам Радянської влади в боротьбі з бандитизмом і саботажем класових ворогів. Разом з членським квитком перші комсомольці одержували гвинтівку й сотню патронів. У 1923 році було обрано райком комсомолу.

Радянська влада приділяла належну увагу організації охорони здоров'я трудящих. В кінці 1920 року було проведено ремонт Ставищенської лікарні, здійснено ряд заходів щодо боротьби з тифом та іншими епідемічними захворюваннями, взято на облік всіх медичних працівників, налагоджено регулярну роботу медпункту.

1—3 серпня 1920 року в Ставищі проходив з'їзд учителів Таращанського повіту, який одноставно висловився за підтримку Радянської влади і всіх її культосвітніх заходів. Делегат від Ставища повідомив, що, незважаючи на важкі матеріальні умови, розпочали роботу початкові школи⁵. Вживалися заходи до поліпшення умов життя вчителів. Так, всі житлові приміщення колишньої економії Браницьких у Ставищі були передані під квартири учителям⁶.

У 1923 році з метою прискорення підготовки учителів і агрономів у Ставищі було організовано педагогічну та агрономічну школи. На той час у райцентрі працювали

¹ «Известия-Вісті» (Київ), 25 січня 1920 р.

² Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919—1920), стор. 533.

³ Київський облдержархів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 248-б, арк. 14.

⁴ Там же, арк. 300.

⁵ Київський облдержархів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 138, арк. 45.

⁶ Газ. «Плуг і молот», 1 травня 1923 р.

дві початкові школи та бібліотека. В 1925 році одна з початкових шкіл була перетворена на трудову семирічну. На 1926 рік у містечку проживало 4994 чол. населення, налічувалося 873 господарства, причому значна частина з них — 478 — були бідняцькими¹.

Все більше трудящих переконувалося у перевагах колективного господарювання. У 1927 році було створено ТСОЗ «Веселка», до якого спочатку ввійшло 14 господарств. На спільні кошти з допомогою держави вони придбали сівалку, жатку, молотарку, трактор «Фордзон». В 1928 році утворилось ще два ТСОЗи, а наступного року на базі ТСОЗів виникла сільськогосподарська артіль «Комунар»². У травні 1931 року в Ставищі створено колгосп ім. Будьонного, селяни навколишніх хуторів об'єдналися в сільськогосподарську артіль ім. Ворошилова. Радянська держава надала колгоспам Ставищенського району допомогу в сумі 25 тис. карбованців.

Для обслуговування артільей у 1931 році було організовано Ставищенську МТС. У 1932 році вона обслуговувала технікою вже 33 колгоспи, які об'єднували 1244 селянські господарства з площею посіву 22,7 тис. га. МТС мала 65 тракторів, 13 важких автомашин.

Одним з перших трактористів Ставищенської МТС був О. С. Смолич. Це йому в 1936 році вручили новенький «У-2», який нині встановлено на п'єдесталі у вигляді серпа та молота біля в'їзду в селище, як пам'ятник звитяжної праці хліборобів.

Неухильно зростали лави ентузіастів колгоспного будівництва. Далеко за межами району було відомо ім'я знатної п'ятисотенниці М. Д. Шульги, яка збирала високі врожаї цукрових буряків.

З кожним роком зростала промисловість селища. Так, ще в 1927—1929 рр. стали до ладу хлібозавод і маслозавод, кравецька і шевська артілі, потужний засолювальний пункт. Згодом при райспоживспілці відкрилося кілька нових цехів по випуску промислових товарів і продуктів харчування. 1939 року в Ставищі був заснований автопарк, який обслуговував жителів селища і району. У 1935 році було відкрито середню школу, десятки випускників якої продовжували навчання у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах країни. Справжнім центром культурного життя ставищенців став районний будинок культури із залом для глядачів на 400 місць.

Напередодні фашистської навали Ставище було добре впорядкованим селищем, з парками, новими приміщеннями районних установ, закладів культури і торгівлі.

17 липня 1941 року селище окупували фашистські загарбники. Запанував режим жорстокого терору, грабунків. Трудящі розгорнули боротьбу проти гітлерівців. У серпні 1942 року на території району став діяти партизанський загін ім. Чкалова, що налічував 39 бійців. Його очолив Б. Д. Куземний, який загинув смертю героя 7 серпня 1943 року. Командиром загону став І. Д. Карташов. Загін провів 37 бойових операцій, знищивши значну кількість живої сили противника, бойової техніки окупантів, в т. ч. 9 автомашин і тракторів³. Серед активних партизанів загону були жителі Ставища В. К. Римар, П. А. Шило, П. І. Зленко, Ф. П. Орел та інші⁴. Партизани приймали радіоповідомлення з Москви і поширювали їх серед жителів, друкували листівки, в яких закликали населення до боротьби проти окупантів. Всього було розповсюджено 28 листівок загальним тиражем 32 тис. примірників⁵. Народні месники перешкоджали окупантам вивозити награбоване майно, відправляти молодь на каторжні роботи до Німеччини, чинити розправу над мирним населенням.

Гітлерівці жорстоко розправлялись з партизанами. У фашистських катівнях загинув, зокрема, комсомолец О. О. Шевчук, схоплений під час розповсюдження листівок серед населення⁶.

¹ Список поселень Білоцерківщини. Біла Церква, 1926, стор. 61.

² Газ. «Радянська нива», 2 березня, 2 квітня 1929 р.

³ Київський облпартархів, ф. 5, оп. 2/6, спр. 96, арк. 1.

⁴ Там же, ф. 1400, оп. 1, спр. 22, арк. 21.

⁵ АІІП ЦК КП України, ф. 62, спр. 415, арк. 3.

⁶ Київський облпартархів, ф. 5, оп. 2/6, спр. 95, арк. 63.

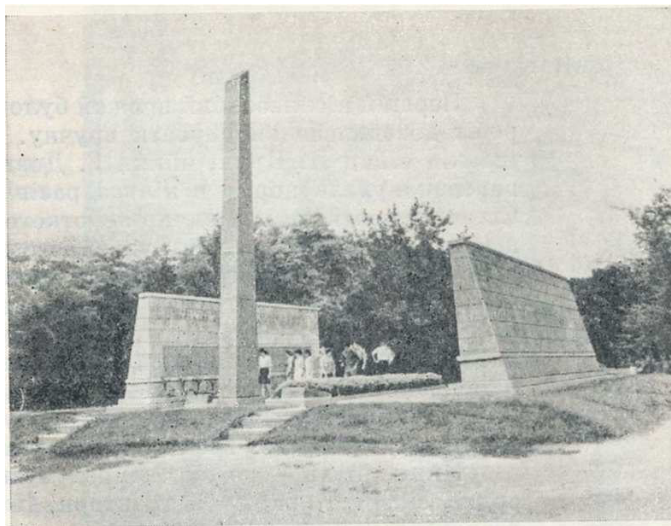
Ставищенці активно допомагали партизанам боротися з окупантами. Учасник громадянської війни П. Г. Бітнер в перші дні Великої Вітчизняної війни просився добровольцем до Червоної Армії, але за віком йому було відмовлено. Під час окупації він надавав допомогу пораненим командирам і червоноармійцям, закликав до боротьби з ворогами. П. Г. Бітнер був по звирячому закатований гестапівцями¹. У Ставищі фашисти під час окупації вбили 99 чоловік, вивезли до Німеччини 345 юнаків та дівчат, пограбували й зруйнували колгоспи, МТС, школу, лікарню тощо.

Ставище було визволено 4 січня 1944 року військами 38-ї армії 1-го Українського фронту. Під час бою група сержанта І. С. Гаврилова знищила всі вогневі точки противника, чим забезпечила швидке просування військ і визволення селища. Сини братнього російського народу Герої Радянського Союзу І. С. Гаврилов та П. Н. Стариков в числі інших воїнів, полеглих у боях за Ставище та навколишні села, поховані в центральному парку селища. На їх могилі встановлено величний монумент слави.

Ставищенці хоробро воювали на фронтах Великої Вітчизняної війни. Земляки свято шанують пам'ять про свого односельця, командира танкового взводу лейтенанта О. С. Паланського, якому 15 січня 1944 року за героїзм у боях під час форсування Дніпра присвоєно звання Героя Радянського Союзу. О. С. Паланський загинув у березні 1945 року на підступах до Берліна². Всього на фронтах війни полягло 296 жителів селища. Понад 320 ставищенців нагороджено бойовими орденами й медалями.

З перших же днів визволення в селищі розгорнули діяльність партійні та комсомольські організації. У червні 1944 року в районі працювало 79 комуністів і понад 500 комсомольців³. Під керівництвом комуністів ставищенці з величезним ентузіазмом взялися за відбудову народного господарства, за надання допомоги Червоній Армії в її священній боротьбі проти фашизму. Уже в 1944 році почали випускати продукцію маслозавод, промартіль «Нове життя», ряд цехів харчокомбінату. Велика робота була здійснена щодо відбудови і налагодження роботи МТС. За перший рік після визволення ставищенці зібрали і здали в фонд Червоної Армії 4703 тонни хліба, 2410 тонн картоплі, 392 тонни сіна та інші продукти і фураж⁴. Крім того, було здано багато м'яса, жирів, яєць та меду для потреб підшефного військового госпіталю в Києві. Ставищенці надіслали бійцям діючої армії 2158 індивідуальних посилок⁵. У квітні 1945 року Державний Комітет Оборони прислав подяку допризовникам селища, які внесли кошти на будівництво літака «Допризовник-ставищенець».

Партійна організація району приділяла постійну увагу розвитку сільськогосподарського виробництва. Вона дбала про добір і підготовку кваліфікованих кадрів. Вживались заходи для забезпечення колгоспів посівматеріалом, сільськогосподарськими машинами, спеціалістами. Тільки при Ставищенській МТС в 1944 році було підготовлено 97 трактористів.

Пам'ятник Слави в Ставищі. 1969 р.

¹ Київський облпартархів, ф. 5, оп. 2/6, спр. 96, арк. 32.

² Боевые звезды киевлян, стор. 297—298.

³ Київський облпартархів, ф. 1400, оп. 1, спр. 6, арк. 1.

⁴ Газ. «Червоний колективіст», 5, 19 квітня 1945 р.

⁵ Київський облпартархів, ф. 1400, оп. 2, спр. 6, арк. 24.

Перший післявоєнний врожай було зібрано своєчасно і без втрат, хоч більшість робіт доводилося виконувати вручну. На косовиці хлібів особливо відзначилися інвалід війни П. Крук, жінки Г. Довгошия, О. Добровольська, Г. Кирилук, які перевиконували норми в кілька разів¹. Долаючи величезні труднощі, трудівники Ставища протягом порівняно короткого часу підняли з руїн всі три колгоспи селища — ім. Ворошилова, ім. Будьонного та «Комунар». В 1956 році вони об'єдналися в укрупнену сільськогосподарську артіль ім. XX з'їзду КПРС, що сприяло успішному розвитку господарства. Зміцнивши керівництво колгоспу, його партійну організацію та надавши господарству іншу допомогу, районна партійна організація добилася корінного поліпшення організації праці, підвищення її продуктивності, підвищення оплати праці членів артілі. З часом колгосп вийшов у число передових господарств району. Неухильно підвищувалася врожайність зернових і коренеплодів, продуктивність громадського тваринництва.

Нині артіль — це високопродуктивне механізоване господарство. На 2105 га орної землі тут працює 23 трактори, 15 комбайнів, 15 автомашин тощо. В сільськогосподарському виробництві широко застосовується електроенергія, механізовано всі трудомісткі процеси на тваринницьких фермах, колгоспних токах. Основними культурами, що вирощуються в артілі, є зернові, а також цукрові буряки. Протягом 1966—1968 рр. тут було зібрано з гектара в середньому по 23,3 цнт зернових та по 312 цнт буряків.

Значних успіхів досягли трудівники артілі в розвитку тваринництва. Виробництво м'яса на 100 га угідь у 1969 році становило 116,8 цнт. За найвищі в районі показники у виробництві м'яса колгосп ім. XX з'їзду КПРС на честь 50-річчя Великого Жовтня нагороджено пам'ятним Червоним прапором Ставищенського РК КП України і райвиконкому. Урядовими нагородами відзначена самовіддана праця близько 40 трудівників Ставища.

Неухильно підвищується рентабельність усіх галузей господарства. Грошові прибутки колгоспу у 1969 році зросли порівняно з 1964 роком удвічі і становили близько 830 тис. крб. Збільшення прибутків дало можливість забезпечити високу оплату праці членів артілі. В кожну колгоспну сім'ю прийшов справжній достаток.

«Міжколгоспбуд» Ставища, що відкрився у 1956 році, має цегельний завод, цех залізобетонних виробів, столярний цех. При заготівельній конторі Ставищенської райспоживспілки працює консервний цех, який виробляє різноманітні овочеві консерви. У селищі також діють райхарчокомбінат, побутовий комбінат та інші підприємства.

Хлібозавод, автопідприємство, маслозавод, міжколгоспне будівельне управління, районне об'єднання «Сільгосптехніки» перевиконали планові завдання восьмої п'ятирічки. За досягнуті успіхи перший секретар РК КП України С. П. Ковалевський та заступник керуючого «Сільгосптехніки» Д. Я. Паламарчук нагороджені орденом Жовтневої Революції.

У Ставищі успішно здійснюється житлово-комунальне будівництво, завдяки чому невпізнаним стало селище, особливо його центр, де вирости красиві будівлі широкоекранного кінотеатру «Зірка», готелю «Колос», ресторану «Тікич», універмагу, гастробуду, школи, адміністративних і житлових будинків тощо. Тут працює 10 крамниць,

Ранкова фіззарядка у дитячому санаторії «Дружба», смт Ставище. 1969 р.

¹ Газ. «Київська правда», 4 серпня 1945 р.

ресторан, 2 їдальні та ряд інших підприємств громадського харчування.

Автопідприємство налічує понад 120 автомашин. Ставищенська автобусна станція має кілька десятків автобусів, які здійснюють регулярний зв'язок з Києвом та навколишніми населеними пунктами. В 1963 році в селищі збудовано автовокзал.

Ставищенська районна лікарня — одна з кращих в області. Вона розташована у великому фруктовому саду. Лікарня розрахована на 200 ліжок, має різноманітні кабінети й лабораторії. Тут працює 42 лікарі та 164 чоловіка середнього медперсоналу. В їх числі заслужений лікар республіки, учасник Великої Вітчизняної війни Е. А. Троп'янов, удостоєний ордена Леніна та інших урядових нагород. У селищі є також поліклініка, протитуберкульозний диспансер, дитяча консультація, молочна кухня для малят, санітарно-бактеріологічна лабораторія та медичні пункти на промислових підприємствах і в школах.

У наймальовничішому кутку Ставища — в старовинному парку, розташовано обласний дитячий санаторій «Дружба». М'який клімат, цілюще повітря, радонові джерела — все це забезпечує успішне лікування дітей, хворих на ревматизм.

Ставище — значний освітній та культурний центр району. Тут працюють початкова, восьмирічна, середня, вечірня і заочна школи. При середній школі є інтернат для учнів з навколишніх сіл району. За 50 років Радянської влади тільки в Ставищі 662 випускники шкіл селища здобули вищу і 1480 — середню спеціальну освіту. Всього в селищі набуває знань 1220 учнів, працює 72 учителі.

Для дітей трудівників Ставища відкрито музичну школу, будинок піонерів, дитячий комбінат. При будинку культури із залом для глядачів на 600 місць діють хорова капела, гурток декламаторів, естрадний оркестр. У Ставищі є широкоекранний кінотеатр, дві районні бібліотеки — для дітей і дорослих.

У центрі селища розташовано великий стадіон, де часто відбуваються футбольні матчі й спортивні змагання з молоддю сусідніх районів. У 1967 році футбольна команда селища здобула перше місце в області і завоювала приз обласної ради добровільного спортивного товариства «Колгоспник».

Ставищенська селищна Рада, яку багато років очолює комуніст В. Ф. Поліщук, велику увагу, поряд з виробничими питаннями, приділяє благоустрою селища. Її комісії організували трудящих на масовий похід за впорядкування і озеленення селища. В серпні 1969 року виконком Київської обласної Ради визнав Ставище переможцем обласного конкурсу-огляду на кращий благоустрій і зовнішнє оформлення міст, селищ і сіл. Багато куточків селища перетворено на квітучий сад.

Улюбленим місцем відпочинку ставищенців став центральний парк. Тут розміщено спортивні майданчики і культурно-побутові павільйони, прокладені нові алеї, квітники. На центральній алеї парку встановлено постамент з погруддям В. І. Леніна, який завжди любовно прикрашений живими квітами.

Трудящі Ставища разом з усім радянським народом самовіддано трудяться, вносячи свій вклад у боротьбу за побудову комунізму в нашій країні.

В. К. БАЛИЦЬКИЙ, В. П. КОЗИНЕЦЬ, Г. В. СІЧКАР

У книгарні, смт Ставище. 1969 р.

ІВАНІВКА

Іванівка (до 1946 року — Янишівка) — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км від районного центру, за півкілометра від автомагістралі Київ — Одеса, за 25 км від залізничної станції Жашків. Поблизу села протікає невелика річка Тарган, притока річки Росі. Населення — 2132 чоловіка. Сільській Раді підпорядковане село Багатирка.

В околицях Іванівки досліджено великий курган доби ранньої та пізньої бронзи (III та початок I тисячоліття до н. ери)¹.

Перші відомості про село припадають на 1750 рік, коли жителі Янишівки взяли активну участь у гайдамацькому русі, за що шляхетські карателі конфіскували у селян худобу, а багатьох з них засудили до страти². У 1774 році Янишівка перейшла у власність коронного гетьмана К. Браницького³, жорстокого кріпосника. Після возз'єднання Правобережної України з Лівобережною у складі Росії (1793 р.) село залишилось у володінні Браницьких.

Розташоване на шляху з Білої Церкви до Криму, село зростало за рахунок переселенців — селян-утікачів. Крім українців, тут здавна проживали представники інших національностей, насамперед поляки, а також литовці, татари та інші. В середині XIX століття в Янишівці мешкало 1755 чоловік.

Поземельний устрій і повинності селян-кріпаків Янишівки відбиті у матеріалах інвентарної реформи і викупних документах. Так, за даними ревізії 1856 року в селі налічувалося 455 кріпаків чоловічої статі, 174 селянські господарства, з яких піших було 130, городників — 31, тяглих — 13 дворів. Земельний наділ піших становив 7 десятин польової землі, а тяглих — 14 десятин. Отже, більша частина селян була малоземельною.

Згідно з інвентарними правилами кріпаки відробляли панщину по 16 чоловічих днів за десятину, тобто по 112 піших днів на рік за користування наділом в 7 десятин і по 224 дні за 14 десятин наділу. Причому переважну більшість днів панщини кріпаки мали відробляти влітку (з 24 березня по 24 вересня). Крім того, кріпаки виконували повинності за користування присадибною землею, а також відробляли т. зв. згінні дні (ремонт доріг, гребель тощо). Панські економи і осавули жорстоко розправлялись з селянами, які не виконували повинностей.

Важкий соціальний гніт, що його зазнавали кріпаки, штовхав їх на боротьбу за волю, за скасування кріпосного права. Янишівці були активними учасниками Київської козащини, за що зазнали репресій від царського війська.

За реформою 1861 року кращі землі села залишались у володінні Браницьких. Згідно з уставною грамотою 31 господарство городників польової землі не одержало. Пішим наділили по 7 десятин, а тяглим — по 14 десятин на господарство. Крім кріпаків, у Янишівці на час проведення селянської реформи налічувалося 172 господарства малоземельної шляхти, переважна більшість яких мала землі менше 1 десятини і лише окремі двори володіли 1—2 десятинами. На всі 172 господарства «вольно живущих» — постійних найманих робітників і службовців мастку Браницьких — припадало 104 десятини землі.

Викупна ціна за землю була дуже високою. За кожен десятина надільної землі селянин мав сплачувати по 2 крб. 70 коп., або відробляти щорічно 16 чоловічих днів. Навіть після зменшення в 1863 році викупних платежів на 20 процентів, за 1154 десятини землі янишівці повинні були протягом 49 років вносити до банку кожного року по 2339 карбованців⁴. Таким чином, селянину доводилось сплачувати за наділ з присадибною землею від 17 до 30 і більше карбованців, що було непосиль-

¹ Археологічні пам'ятки УРСР. Короткий список, стор. 155.

² Архив Юго-Западной России, ч. 3, т. 3. К., 1876, стор. 422—424.

³ Журнал «Киевская старина», 1882, № 5, стор. 254.

⁴ Київський облдержархів, ф. 4, оп. 99, спр. 1444, арк. 11, 12, 14, 15, 29, 32, 107, 108.

ним тягарем. Тому недивно, що переважна більшість селян не могла повністю сплачувати викупні платежі і весь час лишалася перед казною в боргу.

На 1900 рік у селі налічувалося 464 двори, 2570 жителів. Усієї землі було 3249 десятин, з них 1644 належало поміщикам, 49 — церкві, 1300 — селянам¹. У володінні поміщиків і заможних селян знаходилися паровий млин, 5 вітряків і 3 кузні. Багато селян зовсім не мали землі, тягла, худоби, реманенту і були постійними наймитами поміщиків та сільських глитаїв. Чимало бідняків за безцінь виснажливо працювали в економії Браницького «Холодний яр», розташованій за 5 км від села, або на його ж кінному заводі у Янишівці. Підрядчики набирали, головним чином, фізично здорову молодь, а на такі роботи, як шарування і проривка цукрових буряків наймали здебільшого жінок та дітей, праця яких оплачувалась ще дешевше. Діти одержували за день лише по 5—10 копійок. Багато знедолених селян йшло на заробітки у Таврійську та Херсонську губернії.

Протестуючи проти жорстокої експлуатації, янишівці не раз порушували межі поміщицьких земель, рубали панський ліс, випасали сіножаті. Про це, зокрема, свідчить скарга графа Браницького за 1877 рік на ім'я царя Олександра II².

Революція 1905—1907 рр. мала широкий відгук серед бідняцьких мас Янишівки. Так, в середині травня 1905 року велика група селян-наймитів, що працювали в економії «Холодний яр», застрайкували, поставивши вимогу збільшити щоденну плату з 30 до 50 коп. Після відмови управителя задовольнити вимоги, вони кинули роботу і попрямували в Янишівку, знімаючи з плантацій цукрових буряків підлітків і дітей, які за 10 коп. цілий день збирали довгоносики. До янишівців приєдналися наймити з сіл Любчої, Гострої Могили. Згодом страйковий рух поширився на села Бесідку і Красилівку³. Таращанський повітовий справник доповідав начальникові Київського губернського жандармського управління, що хвилювання селян Янишівки пов'язані із закликком революційних агітаторів силоміць відібрати поміщицьку землю і що ним «...виявлено 4 чоловіка, які займалися розповсюдженням різних за змістом прокламацій і брошур політичного характеру»⁴.

Після поразки революції 1905—1907 рр. у Янишівці були проведені арешти активних учасників революційних виступів, поширювачів нелегальної політичної літератури, які закликали до повалення царизму й розподілу поміщицьких земель. Трьох із них — М. П. Драговоза, С. Н. Омельчука, Ю. А. Шевчука вислали під нагляд поліції у Вологодську губернію.

В наступні роки серед селян продовжувало наростати невдоволення аграрною політикою царизму, поширювались чутки про неминучість розподілу поміщицької землі. Після проведення столичинської аграрної реформи в Янишівці розшарування селянства посилилось. Куркулі скуповували землі бідних селян, які, вийшовши з громади, не могли самостійно вести господарство, розорялись і потрапляли в кабалу до глитаїв. Ряди сільського пролетаріату зростали. З 435 селянських господарств, переписаних у Янишівці 1912 року, понад $\frac{3}{5}$ мали земельні наділи до 4 десятин. Характерно, що серед 124 господарств з наділом до 2 десятин, у 45 зовсім не було худоби. Одночасно 20 заможним господарствам припадало на двір по 9 і більше десятин землі⁵.

Гнітила селян і духовна темрява. Клопотання жителів села відкрити однокласне сільське училище власті довго не задовольняли. Тільки в 1896 році на кошти селян була побудована церковнопарафіяльна школа. В 1908 році була відкрита двокласна школа міністерства освіти, де навчалися діти з Янишівки та навколишніх сіл. У ній працювало 3 вчителі, що навчали 5 груп. При школі була невеличка бібліотека на

¹ Список населенных мест Киевской губернии, стор. 1468.

² Київський облдержархів, ф. 1, оп. 5, спр. 148, арк. 19.

³ ЦДІА УРСР у Києві, ф. 442, оп. 855, спр. 115, арк. 60—62.

⁴ Київський облдержархів, ф. 274, оп. 1, спр. 2328, арк. 26.

⁵ Итоги переписи скота у сельского крестьянского населения Киевской губернии в 1912 году, стор. 438.

150—160 книг. Але ходити до школи мали змогу тільки діти заможних селян, бо рік навчання коштував 6 крб. за учня, що в переводі на хліб становило 15 пудів.

Звістка про Лютневу революцію дійшла до Янишівки на початку березня 1917 року. В приміщенні школи відбулися багатолюдні збори, які вітали повалення царату, вимагали вирішення земельного питання. Коли ж селяни переконалися, що Тимчасовий уряд землі не дасть, вони намагалися розв'язати це питання самочинно. Так, у липні 1917 року селяни захопили луг, що належав кінному заводу Браницького, і почали випасати на ньому своїх коней. Граф викликав повітового комісара Тимчасового уряду, який зробив селянам «роз'яснення» і категорично заборонив порушувати межі панських земельних угідь. Для попередження подібних виступів у волость послали роту солдатів¹.

З великим піднесенням зустріли трудящі Янишівки перемогу Великого Жовтня. Радянська влада була встановлена в селі у січні 1918 року. Зразу ж був створений земельний комітет, який, керуючись ленінським Декретом про землю, взяв на облік поміщицькі землі, маєтки, ліси і приступив до розподілу їх серед селян.

8 квітня 1918 року село зайняли австро-німецькі окупанти. Селяни Янишівки одними з перших у Таращанському повіті підняли прапор повстання проти окупантів та їх гетьманських поплічників. 16 травня янишівці дали збройну відсіч німецьким карателям, які разом з гетьманцями вимагали повернення поміщику майна і худоби, грабували селян і чинили жорстокі насильства над мирним населенням². Повсталі вигнали з села окупантів, створили збройні загони і приготувалися до нових боїв. Їх підтримали жителі Ставища, Ольшаниці, Луки, Гострої Могили та інших.

11 червня між повстанцями і німецько-гетьманськими загонами в районі Янишівки відбувся запеклий бій. Селяни забарикадували головну вулицю села возами, боронами, плугами і мужньо відбивали ворожі атаки. Вони мали одну гармату, захоплену в боях з гетьманською вартою в районі Жашкова³. Ворог зазнав великих втрат. Але село внаслідок артилерійського обстрілу було майже повністю спалене. Багато жителів Янишівки у складі партизанського загону брало участь у боях за Рокитне, Таращу та інші населені пункти. У серпні 1918 року цей партизанський загін влився в Таращанський полк 1-ї Української радянської дивізії.

Влітку 1919 року Янишівку зайняли денікінці, в обозі яких повернулися поміщики і капіталісти. Визволили село від білогвардійців частини 12 армії. В кінці 1919 року вони очистили територію повіту і від куркульських банд Тютюнника, Зеленого⁴.

Народна влада повела рішучу боротьбу проти недобитків куркульських банд, налагоджувалось мирне життя. Та весною 1920 року село захопили білополяки, але невдовзі були вигнані. На той час Янишівка входила до Кривецької волості Таращанського повіту. Головою Кривецького волревкому було обрано одного з перших комуністів Янишівки М. Г. Шпильківського. Боротьбу трудящих за утвердження і зміцнення Радянської влади очолив ревком. Велику допомогу в розгортанні цієї боротьби подали комуністи Тетієва.

У червні 1920 року в селі був створений комітет незаможних селян, головою якого став Д. Фареник. Комнезам провів велику роботу, щоб розгромити куркульські банди і утвердити Радянську владу, хоч, як повідомляв у своєму звіті інструктор Таращанського повітревкому, «працювати було дуже важко— куркульство чинило відчайдушний опір організації бідноти»⁵. Активними борцями за утвердження Радянської влади в Янишівці були комуністи. 1920 року утворився партійний осередок, а 1923 — комсомольська організація.

¹ Київський облдержархів, ф. 1716, оп. 1, спр. 50, арк. 32, 54.

² Киевщина в годы гражданской войны и иностранной интервенции, стор. 72.

³ Гражданская война на Украине, т. 1, кн. 1, стор. 179.

⁴ М. К. Колісник. Відновлення і зміцнення Радянської влади на Україні (1919 — 1920 рр.). Х., 1958, стор. 36.

⁵ Київський облдержархів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 248, арк. 46.

Будівництво нового життя доводилося розпочинати в надзвичайно важких умовах. Під час окупації були пограбовані і спалені майже всі господарства, село відроджувалося з попелу. Було взято на облік усю племінну худобу, реманент та інші матеріальні цінності колишньої економії «Холодний яр». В 1922 році організовано радгосп, який існував до 1936 року. Господарство спеціалізувалось на відгодівлі свиней. В 1924 році в селі було створено кредитне товариство, яке піклувалось про розширення площ посівів цукрових буряків та їх врожайність, допомагало селянам купувати в кредит реманент, сортове насіння тощо¹. Але в селі ще зберігалися господарства куркулів і непманів, які тримали в своїх руках млини, крамниці, олійні.

На 1926 рік у Янишівці налічувалося 690 господарств, проживало 3032 чоловіка. В селі функціонували 2 кооперативи, 7 державних і приватних крамниць, 4 млини, 2 драчі, налічувалося 52 кустарі (кравці, шевці, бондарі, кушніри, ковалі та ін.). В 1929 році за ініціативою комуністів відбулось об'єднання селян у ТСОЗ «Досвід». Першими його членами були селяни-бідняки. В 1930 році на базі ТСОЗу створено артіль «Новий шлях», яка в 1931 році стала називатись ім. Комінтерну. Інша артіль, створена в тому ж році (згодом вона одержала назву — ім. XIV-річчя Жовтня), об'єднувала 90 господарств бідняків та середняків. З 1933 року в артілях стали працювати перші трактори із Ставищенської МТС.

У роки колективізації йшла запекла боротьба з куркулями, які перешкоджали колгоспному будівництву, зривали виконання сільськогосподарських робіт, поширювали різні ворожі чутки. В січні 1932 року районна газета «Червоний колективіст» писала про Янишівку: «Вся куркульська «братія» спрямовує роботу на зрив хлібозаготівель, на зрив організаційно-господарського зміцнення колгоспу»². У грудні 1932 року виїзна сесія Київського обласного суду розглянула справу куркульсько-петлюрівської зграї, що звила собі кубло в Янишівці і своєю шкідницькою діяльністю, згноївши й розбазаривши колгоспне збіжжя, зірвала виконання плану хлібозаготівель, намагалась розвалити колгоспи. Найзапекліших ворогів було покарано.

Комуністи Янишівки, що 1934 року об'єдналися в окрему сільську парторганізацію, провели діяльну роботу щодо організаційного зміцнення колгоспів і добилися їх злагодженої роботи. З кожним роком зростали ряди передовиків праці.

На 1940 рік артілі села стали міцними, забезпеченими всім необхідним реманентом колективними господарствами. Лише в колгоспі ім. XIV-річчя Жовтня було 5 тваринницьких ферм; працювало 8 тракторів, 8 вантажних автомашин.

Неухильно поліпшувалась охорона здоров'я трудящих. В 1921 році у селі відкрито медичну амбулаторію, а в 1935 році — лікарню, яку обслуговували понад 10 медпрацівників.

За роки Радянської влади великі зрушення сталися в культурному житті села. Відкрилися клуб, бібліотека. Була проведена велика робота по ліквідації неписьменності. Почала працювати двокласна початкова школа, яка згодом реорганізувалася в чотирикласну, а 1927 року — в семирічну трудову школу³. У 1935 році на її базі створено середню школу, при якій відкрито вечірню школу для дорослих. Збільшився педагогічний колектив школи. Якщо в 1930 році у Янишівці працювало 15 учителів, то в 1940 році — 21. Багато сил до становлення культурного життя села доклав уродженець Янишівки, видатний український фольклорист і композитор П. Д. Демуцький (1860—1927 рр.).

Мирну працю радянських людей порушила німецько-фашистська навала. 18 липня 1941 року загарбники вдерлися в Янишівку. Запанував кривавий окупаційний режим. Фашисти пограбували і зруйнували колгоспи, культурно-освітні заклади. Приміщення школи вони перетворили на склад, знищивши все шкільне обладнання, закрили клуб, бібліотеку, лікарню.

¹ Газ. «Радянська нива», 7 серпня 1929 р.

² Газ. «Червоний колективіст», 19 січня 1932 р.

³ Газ. «Радянська нива», 18 травня, 7 серпня 1929 р.

Та радянські люди не скорилися ворогам. Вони саботували заходи загарбників, відмовлялися здавати худобу, виконувати роботи, всім, чим могли, допомагали радянським партизанам. В складі партизанського загону ім. Чкалова, що діяв на території Ставищенського району, мужньо билися з ворогом жителі Янишівки Г. С. Голембівський, О. П. Драговоз, В. Х. Драговоз, М. С. Бомко, І. Я. Легкий та інші. Велику допомогу партизанам подавали зв'язківці — комсомольці Л. Д. Савицька, М. Г. Савицька, О. Д. Кирилюк, М. Г. Бомко та М. П. Бомко¹. Самовіддано діяла партизанська зв'язкова вчителька З. Г. Білорус, мати п'ятьох дітей. Майже під носом у гітлерівців вона розповсюджувала листівки, виконувала бойові завдання, переховувала і лікувала у своїй хаті поранених партизанів². Партизани нещадно знищували фашистів, перешкоджали вивозити награбоване майно, забирати молодь на каторжні роботи до Німеччини³. 31 грудня 1943 року великий каральний загін окупантів поблизу села в лісі Ціцілія атакував табір партизанського загону. Гітлерівці оточили будинок лісника, де перебували поранений командир загону І. Д. Карташов та партизан О. М. Рябков. Відважні партизани прийняли нерівний бій і відстрілювалися аж поки їм на допомогу не наспіли товариші з загону і не розгромили карателів⁴.

У червні 1943 року в селі стала діяти підпільна група на чолі з І. В. Воззбранним. Згодом вона влилася до партизанського загону ім. Чкалова.

Під час відступу німецько-фашистські загарбники готувалися вчинити над жителями криваву розправу, а село спалити. Та вони не встигли здійснити свого злочинного наміру. В ніч на 2-е січня 1944 року частини 240-ї стрілецької дивізії 38-ї армії 1-го Українського фронту визволили село від німецьких загарбників. На фронтах Великої Вітчизняної війни загинуло 168 жителів села. Понад 250 уродженців Янишівки за бойові подвиги удостоєні урядових нагород.

Зразу ж після визволення Янишівки розгорнулася діяльна робота щодо відбудови господарства села, зокрема колгоспів ім. Комінтерну та ім. XIV-річчя Жовтня, їх організаційного та господарського зміцнення. Незважаючи на великі труднощі, уже в перші роки після війни колгоспи успішно справлялися з виконанням сільсько-господарських робіт, своєчасно розраховувалися з державою по поставках хліба, м'яса, молока.

В 1950 році колгоспи села об'єдналися в артіль ім. XIV-річчя Жовтня, яка широко розгорнула будівництво тваринницьких приміщень, а також громадських будівель, розширила посівні площі, збільшила поголів'я худоби. Трирічний план розвитку тваринництва був перевиконаний по всіх основних показниках. Урожайність зернових з одного гектара в 1951 році становила 14,2 центнера¹. В 1960 році колгосп с. Іванівки об'єднався з колгоспом с. Багатирки в артіль «Прогрес». Колгосп «Прогрес» — багатогалузеве господарство зерново-бурякового напрямку, за яким закріплено 5192 га землі, в т. ч. 4332 га орної. На зерновій культурі припадає в середньому 54 проц. орної землі, у т. ч. на озиму пшеницю — 31 проц. З року в рік зростає технічна оснащеність колгоспу.

На 1969 рік господарство мало

На польовому стані тракторної бригади колгоспу «Прогрес», с. Іванівка. 1969 р.

¹ Київський облпартархів, ф. 5. оп. 2, спр. 96, арк. 25.

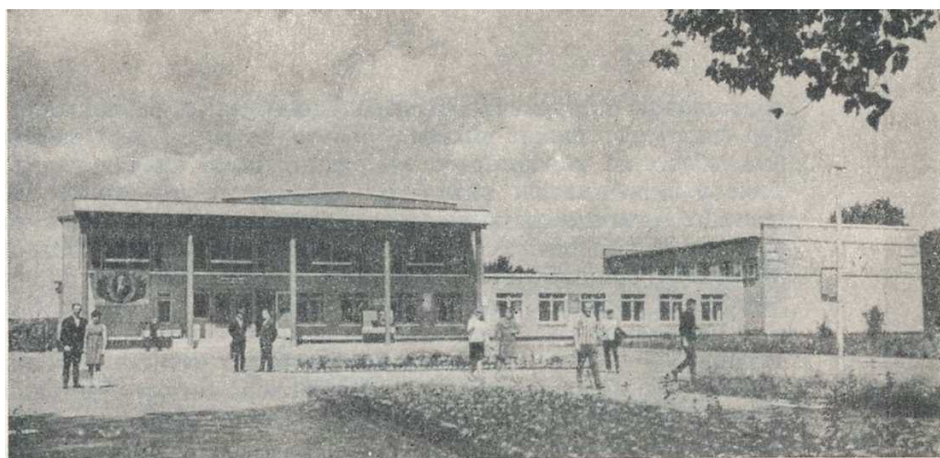
² Газ. «Прапор Леніна», 1 квітня 1965 р.

³ Київський облпартархів, ф. 1400, оп. 1, спр. 22, арк. 101—105.

⁴ АІП ЦК КП України, ф. 62, оп. 2, спр. 425, арк. 9—10.

⁵ Київський облпартархів, ф. 1400, оп. 4, спр. 116, арк. 180.

Будинок культури, с. Іванівка. 1969 р.

39 тракторів, 28 різних комбайнів, 25 автомашин та іншу сільськогосподарську техніку. В 1969 році тут зібрали по 32,9 цнт з га зернових, у т. ч. озимої пшениці — по 34,9 цнт з площі 1080 гектарів.

Велика увага приділяється розвитку тваринництва, підвищенню його продуктивності. В 1960 році в колгоспі було 1560 голів великої рогатої худоби, а на 1967 рік — 2280 голів. За досягнуті успіхи в розвитку тваринництва, збільшенні виробництва й заготівлі м'яса, молока, яєць, птиці у 1966 році голову колгоспу М. Г. Підгаєцького нагороджено орденом Леніна, а завідуючого фермою О. В. Полонського — орденом Трудового Червоного Прапора. Ордена Леніна удостоєний також передовий механізатор артілі В. С. Хоменко. За трудові перемоги орденами й медалями нагороджено 35 жителів села. Значних успіхів досягли тваринники колгоспу і в наступні роки. Так, восьмий п'ятирічний план по виробництву молока виконали на 112 проц., м'яса — 118 проц., яєць — 135 проц. За великі успіхи, досягнуті в розвитку сільського господарства і виконанні п'ятирічних планів виробництва та продажу державі продуктів землеробства і тваринництва, 9 трудівників колгоспу «Прогрес» нагороджено орденами і медалями, в т. ч. свинарку Н. Л. Шевчук — орденом Леніна.

Неухильно зростають грошові прибутки колгоспу. Якщо в 1953 році вони становили 172 тис. крб., то в 1967 році — вже 1 млн. 690 тис. крб. У післявоєнні роки споруджено тваринницьке містечко: 17 корівників, 5 телятників, 3 свинарники, 3 конюшні, птахоферми, вівчарник, 2 кормокухні, 2 кормоцехи, а також кукурудзосушарку, автогараж, механічну майстерню, вальцьовий млин, 4 артезіанські колодязі, збудовано 3 ставки загальною площею 38 га.

На кошти колгоспу побудовано шосейну дорогу в село Багатирку і до автомагістралі Київ—Одеса, радіолінію тощо. Високовольтна лінія від Кременчуцької ГЕС, яка проходить через село, забезпечує колгоспне господарство і житлові будинки електричною енергією. У селі працює комбінат побутового обслуговування (взуттєва, швейна майстерні та перукарня), відділення зв'язку, ощадкаса, 5 торгових підприємств. Діють колгоспні дитячі ясла, розміщені у парку, посадженому молоддю села.

Велика увага приділяється охороні здоров'я. До послуг іванівців медамбулаторія, профілакторій, аптека. Їх обслуговує 10 кваліфікованих працівників охорони здоров'я.

В 1964 році колгосп перейшов на внутрігосподарський розрахунок з грошовою оплатою праці. Це позитивно позначилося на дальшому піднесенні матеріального добробуту. В 1968 році оплата людино-дня перевищила 4 карбованця¹.

Партійна організація колгоспу, яка налічує 67 комуністів, приділяє велику увагу дальшому розвитку громадського господарства, зміцненню трудової дисципліни,

¹ Газ. «Прапор Леніна», 1 січня 1969 р.

підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції. Не менше значення має ідейно-виховна робота в масах, яка забезпечила авангардну роль комуністів на виробництві, виховання цілої плеяди передовиків сільськогосподарського виробництва, активістів громадсько-політичної роботи.

До Книги пошани колгоспу занесено 60 ветеранів колгоспного виробництва, кращих трудівників. За успіхи у виконанні зобов'язань на честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції колгоспу вручено на вічне зберігання пам'ятний Червоний прапор Ставищенського РК КП України і райвиконкому.

Висока оплата праці, значні відрахування колгоспу на культосвітню роботу створюють умови для швидкого розвитку освітньої і культурно-масової роботи. В 1964 році на кошти колгоспу споруджено типові приміщення для середньої школи. При Іванівській школі обладнані хімічний, фізичний та біологічний кабінети, діє бібліотека. На 1969 рік тут працювало 37 вчителів, набувало знань 550 учнів.

Справжнім центром культурного життя Іванівки став новий будинок культури із залом на 600 місць, сучасним спортивним комплексом. Тут проводяться всі масово-політичні та культосвітні заходи: урочисті збори, концерти артистів-професіоналів і учасників художньої самодіяльності, перегляди кінофільмів, зустрічі із знатними людьми району і області — учасниками Великої Жовтневої соціалістичної революції, героями громадянської і Великої Вітчизняної воєн, ветеранами соціалістичного будівництва. При будинку культури постійно працюють гуртки художньої самодіяльності: вокальний, драматичний, музичний, а також футбольна, волейбольна, баскетбольна та інші спортивні секції. Великою популярністю користуються виступи колгоспного й учнівського хору, яким понад 25 років керує ветеран художньої самодіяльності Г. Х. Легкий. Хор неодноразово здобував призові місця на оглядах художньої самодіяльності та обласних олімпіадах.

Сільська група товариства «Знання» налічує понад 30 лекторів. Великого поширення набули в селі нові обряди та свята: комсомольські весілля, урочисті реєстрації шлюбів, новонароджених, свята врожаю, вшанування людей праці тощо. Особливо тепло відбуваються проводи молоді до лав Радянської Армії. На урочистих зборах села в будинку культури рідні й односельці дають наказ призовникам села вірно служити Радянській Вітчизні, не забувати про своє село, колгосп, дарують їм необхідні солдатіві особисті речі. Майбутні військовослужбовці Радянської Армії дають клятву землякам високо нести звання радянського солдата, зробити все від них залежне для зміцнення обороноздатності Батьківщини.

В Іванівці уже стало традицією щороку 9 травня влаштовувати громадські поминки на братській могилі і на кладовищах. На урочистому мітингу (на нього сходяться всі мешканці села) називаються імена всіх громадян Іванівки, які віддали своє життя за Радянську Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни, вручається земля з братської могили приїжджаючим рідним і близьким героїв, полеглих у боях за визволення села від німецько-фашистських окупантів. А коли наступають сутінки, починається факельний похід селом до братської могили, де молодь дає клятву не забувати подвигу радянського народу у Великій Вітчизняній війні.

Благоустрою села, розвитку його культури, запровадженню нових звичаїв і обрядів велику увагу приділяє виконком сільської Ради. У роботі комісії сільської Ради бере участь весь актив села. Особливо сумлінно працює комісія благоустрою та будівництва нових доріг.

Змінився зовнішній вигляд Іванівки. За післявоєнний час в ній зведено понад 600 нових будинків. Центр села добре впорядкований. Тут розташовані будинок культури, двоповерхова школа, нове приміщення сільської Ради, сільські магазини. Всі новобудови, вулиці села обсажені фруктовими та декоративними деревами, квітами.

План дальшого розвитку колгоспного виробництва, піднесення добробуту й культури жителів Іванівки надихає їх на нові трудові подвиги.

М. Б. ЛЕГКА, Г. В. СІЧКАР

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД СТАВИЩЕНСЬКОГО РАЙОНУ

АНТОНІВКА (давні назви — Слобода, Ставищенська Антонівка) — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі Гнилого Тікча, за 6 км від районного центру, за 25 км від залізничної станції Жашків. Населення — 1121 чоловік.

На території села знаходиться колгосп ім. Котовського, що має 1776 га землі, у т. ч. орної — 1674 га. Вирощують переважно зернові культури й цукрові буряки. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. З допоміжних підприємств є млин, ремонтно-технічна майстерня, пилорама.

В Антонівці діють восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

За мужність і героїзм, виявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни, 60 жителів села нагороджені орденами й медалями.

Поблизу села збереглися залишки давньоруського городища X—XIII століть.

БЕСІДКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 14 км від районного центру, за 20 км від залізничної станції Жашків, за 22 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 2023 чоловіка.

У селі розміщено колгосп ім. Щорса, що має 3583 га землі, у т. ч. 3478 га орної. Вирощують зернові й технічні культури. Розвинуте тваринництво, птахівництво, садівництво, рибне господарство (площа ставків — 56 га).

За успіхи в розвитку сільського господарства 12 передовиків нагороджені орденами й медалями, в т. ч. голова колгоспу І. С. Корнієнко — орденом Леніна, комбайнер А. Д. Махаринський — орденом Жовтневої Революції.

У Бесідці працюють середня школа, клуб, бібліотека.

В документальних джерелах село вперше згадується у XVIII столітті.

Жителі Бесідки брали активну участь в антикріпосницькому селянському русі, т. зв. Київській козаччині. У квітні 1855 року відбулася збройна сутичка селян з військами, після чого селян покарали різками, а їх ватажка Ф. Шеремія заслали до Сибіру на каторгу.

В 1902—1905 рр. у селі відбулося кілька страйків селян. В село були введені війська, виступи селян придушили.

За мужність і відвагу, виявлені в боях з фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни, 173 жителі нагороджені орденами й медалями СРСР.

У Бесідці народився П. В. Родіонов — український радянський фармаколог, заслужений діяч науки УРСР.

БРИЛІВКА (до XVIII ст. — Буркатівка) — село, центр сільської Ради, розташоване по обидва береги річки Гнилого Тікча, за 12 км від районного центру і за 33 км від залізничної станції Жашків. Населення — 1419 чоловік.

У селі знаходиться колгосп «Праця Леніна», земельні угіддя якого становлять 1784 га, у т. ч. орної землі — 1558 га. Вирощують переважно зернові культури. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво й рибне господарство (площа ставків — 100 га), городництво. За успіхи в розвитку колгоспного виробництва орденами й медалями СРСР нагороджені 9 чоловік.

У Брилівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Вперше в історичних джерелах Брилівка згадується в 1765 році.

В 1905 році в селі відбувся страйк батраків та селян-подоенників.

За мужність і героїзм, виявлені в боротьбі з фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни, 148 чоловік нагороджені орденами й медалями Радянського Союзу.

Поблизу села є залишки давньоруського городища.

ВАСИЛІХА — село, центр сільської Ради, розташоване за 18 км від районного центру, за 39 км від залізничної станції Жашків і за 13 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 830 чоловік.

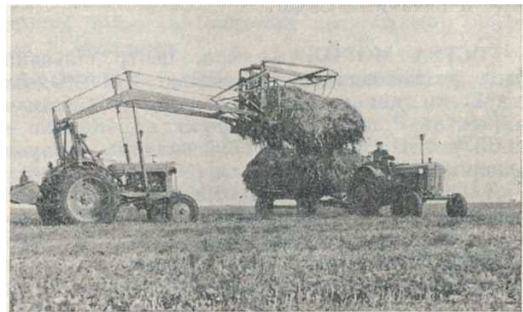
У селі — колгосп ім. Чапаєва, якому належить 2037 га землі, у т. ч. 1858 га орної. Є чотири ставки. Виробничий напрям — вирощування зернових культур і цукрових буряків. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. Тракторист І. М. Матвієнко нагороджений орденом Жовтневої Революції.

У Василісі працюють восьмирічна школа, бібліотека, будинок культури.

Село засноване в 1786 році.

ВИНАРІВКА (давня назва — Войнарівка) — село, центр сільської Ради, розташоване за 8 км від районного центру, за 18 км від залізничної станції Жашків і за 0,5 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 980 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Вишківське.

У Винарівці — центральна садиба колгоспу «Прапор комунізму», що має 2523 га землі,

Механічне навантаження сіна в колгоспі «Прапор комунізму», с. Винарівка. 1969 р.

у т. ч. 2253 га орної. Виробничий напрям господарства — вирощування зернових культур і м'ясо-молочне тваринництво. Розвинуті птахівництво, садівництво, городництво. За високі виробничі показники 32 передовики колгоспного виробництва нагороджені орденами й медалями СРСР.

У селі є восьмирічна школа, будинок культури, бібліотека.

У XVIII ст. селяни Винарівки брали участь у гайдамацькому русі, 1855 року — в Київській козаччині. У травні 1905 року в селі відбувся страйк сільськогосподарських робітників, які працювали в поміщицькому маєтку. 1918 року поблизу села точилися жорстокі бої проти пімецьких окупантів та їх наймитів. У квітні цього ж року селяни Винарівки і навколишніх сіл утворили бойовий загін, який брав активну участь у боротьбі з окупантами.

За мужність і героїзм, виявлені в боротьбі з гітлерівськими загарбниками під час Великої Вітчизняної війни, 93 чоловіка нагороджені орденами й медалями СРСР.

Поблизу села виявлено поселення доби бронзи (II тисячоліття до н. е.). Тут же знайдено посуд черняхівської культури (II—VI ст. н. е.).

ГЕЙСИХА — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км від районного центру. Населення — 1628 чоловік.

У селі — колгосп «Авангард», що має 2435 га землі, у т. ч. 2337 га орної. Виробничий напрям господарства — вирощування зернових культур і цукрових буряків, розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. За успіхи в розвитку колгоспного виробництва 11 передовиків нагороджені орденами й медалями СРСР, в т. ч. П. Г. Боквенко — орденом Леніна.

У Гейсисі є восьмирічна школа, будинок культури, бібліотека. 1964 року в центрі села споруджено пам'ятник В. І. Леніну.

Уперше в історичних документах село згадується на початку XVIII ст. У 1768 році жителі села брали участь в Коліївщині. 1861 року вони виступили проти грабіжницької реформи і відмовилися визнати Положення 19 лютого. В 1905 році селяни Гейсихи приєдналися до страйку сільськогосподарських робітників, які працювали в поміщицькій економії.

За бойові подвиги на фронтах Великої Вітчизняної війни 86 чоловік нагороджені орденами й медалями СРСР.

ГОСТРА МОГИЛА — село, центр сільської Ради, розташоване на автостраді Київ—Одеса, за 18 км від районного центру. Найближчі залізничні станції Біла Церква і Жашків — за 35 км. Населення — 1726 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Любча.

В Гострій Могилі — центральна садиба колгоспу «Росія», що має 3384 га землі, в т. ч. орної — 3170 га. Вирощуються переважно зернові культури й цукрові буряки. Розвинуті м'ясо-молочне тваринництво, садівництво, городництво. За сумлінну працю 7 передовиків колгоспного виробництва нагороджені орденами й медалями Радянського Союзу.

В селі працюють середня школа, будинок культури, бібліотека.

Гостра Могила вперше згадується у документах кінця XVI ст. На території села є могильник, від чого й походить його назва. 1648 року жителі села брали участь у визвольній війні українського народу проти польських загарбників.

За мужність і відвагу, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, 139 жителів села нагороджені орденами й медалями СРСР.

ЖУРАВЛІХА — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км від райцентру, за 42 км від залізничної станції Жашків. Населення — 1972 чоловіка.

У Журавлисі знаходиться колгосп «Червона зірка», який має 2301 га землі, в т. ч. орної — 2008 га. Виробничий напрям господарства — вирощування зернових культур і цукрових буряків. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво.

За успіхи в розвитку колгоспного виробництва 23 передовики нагороджені орденами й медалями СРСР, в т. ч. орденом Леніна — І. П. Богдан, Д. М. Корнієнко. О. П. Загройко, І. М. Поліщук, орденом Жовтневої Революції — О. Ф. Тропотяга.

У селі є середня школа, будинок культури, бібліотека.

Село було відоме вже на початку XVIII ст. Воно виникло на правому березі болотистої річки Цицільї, на місці городища часів Київської Русі. В селі збереглася невеличка дерев'яна церква—пам'ятник архітектури XVIII століття.

Навесні 1905 року селяни Журавлихи спалили поміщицьку економію. Багато учасників виступу було заарештовано.

За бойові подвиги на фронтах Великої Вітчизняної війни 107 жителів села нагороджені орденами й медалями СРСР.

КРАСИЛІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 18 км від районного центру, за 22 км від залізничної станції Жашків, за 25 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 1415 чоловік.

У Красилівці знаходиться колгосп «Ленінський шлях», який має 3056 га землі, в т. ч. 2747 га орної. Провідними культурами є пшениця, ячмінь, кукурудза, з технічних — цукрові буряки, сояшник. За вирощування високих урожаїв 12 колгоспників нагороджені орденами й медалями СРСР.

В селі працюють середня школа, клуб, бібліотека, лікарня, аптека.

Красилівка виникла наприкінці XVII — на початку XVIII ст., коли землі південної Київщини заселялися селянами-втікачами.

Селяни Красилівки брали участь у Коліївщині та Київській козаччині. Вони відмовилися виходити на панщину, оголосили себе вільними козаками. В село були введені війська, селян покарали різками.

У 1902 році відбувся страйк красилівських селян, що працювали на цукрових плантаціях у поміщицькій економії. 1905 року селяни знову

застрайкували, припинили польові роботи, вимагаючи підвищення заробітної плати. Викликані війська придушили цей виступ. 1918 року багато красилівців було в партизанських загонах, які вели боротьбу з німецькими окупантами на території Таращанського повіту.

За мужність і відвагу, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, 183 жителі села нагороджені орденами й медалями СРСР.

КРИВЕЦЬ (давня назва — Покрівець) — село, центр сільської Ради, розташоване за 6,5 км від районного центру, за 1 км від автомагістралі Київ — Одеса. Відстань до найближчої залізничної станції Жашків — 20 км. Населення — 1012 чоловік.

У селі розміщено колгосп імені 1 Травня що має 1813 га землі, в т. ч. орної — 1667 га. Напрямок господарства — вирощування зернових культур, м'ясо-молочне тваринництво. Розвинуті садівництво й городництво. З 1939 року працює сортодільниця.

За вирощування високих урожаїв пшениці (40 цнт з га) в 1948 році ланкову А. А. Пономову було нагороджено орденом Леніна.

У Кривці є восьмирічна школа, будинок культури, бібліотека.

Вперше село згадується в історичних документах XVII століття.

Селяни Кривця у 1855 році брали участь у Київській козаччині.

За бойові заслуги на фронтах Великої Вітчизняної війни понад 100 жителів села нагороджені орденами й медалями.

Кривець — батьківщина генерал-майора морської авіації В. А. Животівського, генерал-майора танкових військ В. К. Лавренюка і доктора технічних наук О. С. Лишавського.

ПОПРУЖНА — село, центр сільської Ради, розташоване за 17 км від районного центру, за 30 км від залізничної станції Жашків та за 22 км від автостради Київ — Одеса. Населення — 1067 чоловік.

У селі розташовано колгосп ім. Чкалова, який має 1491 га землі, в т. ч. орної — 1380 га. Вирощують переважно зернові культури й цукрові буряки. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. За вирощування високих урожаїв цукрових буряків ланкова К. І. Шестопал нагороджена орденом Леніна, бригадир рільничої бригади І. Г. Кизима удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці, свинарка Г. Я. Драма-рецька — орден Жовтневої Революції.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Попружну заснували селяни-втікачі у першій половині XVIII ст. Селяни Попружної брали участь у Київській козаччині.

РОЗКІШНА — село, центр сільської Ради, розташоване на правому березі річки Гнилого Тікча, за 1 км від районного центру, за 18 км від залізничної станції Жашків, за 8 км від автостради Київ — Одеса. Населення — 3224 чоловіка.

У селі знаходиться колгосп ім. XXII з'їзду КПРС, земельні угіддя якого становлять

2616 га, в т. ч. орної землі — 2238 га. Напрямок господарства — вирощування зернових культур і м'ясо-молочне тваринництво. Розвинуті рибне господарство (площа ставків — 100 га), бджільництво, садівництво й городництво. З допоміжних підприємств є олійниця, млин, пилюрама, майстерні для ремонту сільськогосподарського інвентаря. У Розкішній міститься районна інкубаторна станція.

За високі виробничі показники 19 колгоспників нагороджені орденами й медалями СРСР, серед них М. П. М'яленко орденом Леніна.

В Розкішній є середня школа, клуб, 3 бібліотеки. В селі міститься районний протитуберкульозний диспансер.

В 1903 році в Розкішній відбулося заворушення селян. Карателі жорстоко придушили цей виступ. 1918 року на околицях села діяв партизанський загін під командуванням П. І. Кравченка. У червні 1920 року в селі перебував штаб Першої Кінної армії.

За героїзм і мужність, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, 320 жителів Розкішної нагороджені орденами й медалями СРСР, в т. ч. В. Н. Завгородній удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

РОЗУМНИЦЯ — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км від районного центру, за 16 км від залізничної станції Жашків, за 17 км від автостради Київ — Одеса. Населення — 1308 чоловік.

На території села знаходиться колгосп ім. XIII-річчя Жовтня, що має 1829 га землі, з них орної — 1709 га. Виробничий напрям господарства — вирощування зернових культур і цукрових буряків. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. Допоміжні галузі — городництво, садівництво, бджільництво, рибальство.

За досягнуті успіхи у колгоспному виробництві 20 чоловік нагороджені орденами й медалями СРСР, у т. ч. орденом Леніна — Д. М. Неграй, Д. М. Антонюк, Н. Г. Савчук, Р. П. Бабієнко, В. Ф. Копачевський.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Розумниця виникла на початку XVIII ст. Спочатку це був хутір, який належав ставищенському міщанинові Розуменку.

У районі села в 1918 році діяли партизанські зағони, що боролися з німецькими окупантами.

За бойові заслуги на фронтах Великої Вітчизняної війни 35 жителів нагороджені орденами й медалями.

СНІЖКІ — село, центр сільської Ради, розташоване за 7 км від районного центру, за 12 км від залізничної станції Жашків. Через село проходить автострада Київ — Одеса. Біля Сніжків бере початок річка Гнилий Тікч. Населення — 909 чоловік. Поблизу села — великі масиви листяних лісів Ставищенського лісництва Білоцерківського лісгоспазу (площа 1662 га). У селі розташована бригада колгоспу «Дружба».

В Сніжках є восьмирічна школа, будинок культури, бібліотека.

Перша згадка про Сніжки належить до 1730 року. Під час Коліївщини поблизу села

розташовувався табір повстанців. 1855 року жителі Сніжків брали участь у Київській козащині. В роки громадянської війни у Сніжках і навколишніх селах діяв партизанський загін під командуванням П. І. Кравченка. 1918 року поблизу села точилися жорстокі бої з німецькими загарбниками.

За бойові подвиги під час Великої Вітчизняної війни 83 жителі села нагороджені орденами й медалями.

СТАНІСЛАВЧИК (давня назва — Братчикова Гребля) — село, центр сільської Ради, розташоване за 18 км від районного центру, за 40 км від залізничної станції Жашків. Населення — 1517 чоловік.

У Станіславчику міститься колгосп ім. Калініна, земельні угіддя якого становлять 2055 га, в т. ч. орної землі — 1923 га. Основний напрям господарства — вирощування зернових культур і м'ясо-молочне тваринництво. Розвинуте рибне господарство (є два ставки площею 90 га). За трудові успіхи урядових нагород удостоєно 9 колгоспників.

У селі є середня школа, бібліотека, клуб, пологовий будинок.

Село Станіславчик виникло на початку XVIII ст. Його жителі брали активну участь у Київській козащині. Карателі вчинили жорстоку розправу над селянами.

За героїзм, виявлений у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни, 189 жителів села нагороджені орденами й медалями.

СТРИЖАВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі річки Торчі, за 18 км від районного центру, за 28 км від залізничної станції Жашків, за 10 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 920 чоловік. Сільрані підпорядковані села Веселе, Григорівська Слобода, Сухий Яр, Червоне.

У Стрижавці міститься колгосп «Шлях до комунізму», земельний фонд якого 1783 га, в т. ч. орної землі — 1457 га. Напрямок господарства — зерново-тваринницький, розвинуте городництво та баштанництво. Голову колгоспу О. Є. Горобця нагороджено орденом Жовтневої Революції.

У Стрижавці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

За мужність і відвагу, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, 85 жителів села нагороджені орденами й медалями. На околиці села діяв партизанський загін під командуванням Барашкова.

ТОРЧИЦЯ — село, центр сільської Ради, розташоване за 18 км від районного центру, за 35 км від залізничної станції Жашків, за 8 км від автостради Київ—Одеса. Населення 1151 чоловік.

У селі розміщена центральна садиба колгоспу «Переможець», земельний фонд якого 3049 га, в т. ч. 2343 га орної землі. Напрямок господарства — зерново-тваринницький. Розвинуте також птавіництво, рибне господарство, бджільництво.

Свинарку Л. П. Вовчук нагороджено орденом Леніна.

В Торчиці є середня школа, клуб, бібліотека, лікарня.

В роки Великої Вітчизняної війни у районі села діяв партизанський загін, яким командував О. Осецький.

За бойові заслуги в боротьбі проти німецько-фашистських окупантів понад 60 жителів села нагороджені орденами й медалями. О. Г. Фесенку за мужність і героїзм, виявлені під час форсування в 1944 році Вісли, присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

На території села збереглися рештки давньоруського городища XI—XII століть.

ЮРКІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км від районного центру, за 10 км від залізничної станції Жашків, за 8 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 907 чоловік. Сільрані підпорядковане с. Торчицький Степок.

У Юрківці знаходиться центральна садиба колгоспу «Дружба», земельні угіддя якого становлять 1778 га, в т. ч. орної — 1513 га. Напрямок господарства — зерново-тваринницький. Розвинуте садівництво, бджільництво, ставкове рибне господарство.

За виробничі успіхи 15 жителів села удостоєні урядових нагород, в т. ч. голова колгоспу Г. З. Михайлюк та доярка Г. І. Брик — ордена Леніна.

У селі діють восьмирічна школа, бібліотека, клуб, медичний пункт, пологовий будинок.

За героїзм та відвагу, виявлені в боях з окупантами в роки Великої Вітчизняної війни, 110 жителів села нагороджені орденами й медалями СРСР, льотчиці Г. І. Джунківській (Марковій) присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ЯСЕНІВКА (давня назва — Шукайвода) — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км від районного центру, за 35 км від залізничної станції Жашків, за 17 км від автостради Київ—Одеса. Населення — 1223 чоловіка. Сільрані підпорядковане с. Полковниче.

В селах Ясенівці та Полковничому розміщений колгосп «Арсенал», що має 2991 га сільськогосподарських угідь, у т. ч. 2586 га орної землі. Виробничий напрям — зерново-тваринницький, провідна технічна культура — цукрові буряки. 12 передовиків колгоспного виробництва нагороджені орденами й медалями СРСР, зокрема О. В. Сторожук — орденом Леніна.

У Ясенівці є восьмирічна школа, будинок культури, бібліотека.

Селяни Ясенівки брали активну участь у Київській козащині 1855 року, за що були жорстоко покарані.

Під час Великої Вітчизняної війни у районі села діяв партизанський загін ім. Чкалова, яким командував І. Д. Карташов. За бойові заслуги на фронтах 88 жителів села нагороджені орденами і медалями.

Поблизу села виявлені залишки поселення та городища часів Київської Русі. Біля села налічується 33 кургани.